

ІВАЩЕНКО В. А.,

доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри інтелектуальної
власності та цивільно-правових
дисциплін
(Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького)

КУЗЬМІНСЬКИЙ О. О.,

адвокат, кандидат юридичних наук,
викладач кафедри інтелектуальної
власності та цивільно-правових
дисциплін
(Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького)

УДК 341.231.14

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.2.57>

ОСОБЛИВОСТІ ТЛУМАЧЕННЯ АВТОРСЬКИХ ПРАВ У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Стаття «Особливості тлумачення авторських прав у практиці Європейського суду з прав людини» присвячена аналізу специфіки розгляду Європейським судом з прав людини, справ щодо порушень авторського права. Автори акцентують увагу на нечисленності звернень, переважно зосереджується на аналізі застосування ст. 1 Протоколу 1 Конвенції до справ, пов'язаних із порушенням майнових авторських прав, ліцензійних договорів та інтелектуальної власності загалом.

У статті досліджуються ключові рішення Європейського суду з прав людини, що сформували прецедентну практику у сфері авторських прав, їх тлумачення з огляду на характер об'єкта авторського права та особливості використання майнових прав. Автори висвітлюють еволюцію підходів Суду до визначення авторського права як різновиду права власності або «законних сподівань» на нього. Визначено, що такі рішення Європейського суду з прав людини, впливають на юридичну практику та вдосконалення національного законодавства в цій сфері.

Окрему увагу приділено розгляду порушень авторських прав не лише за ст. 1 Протоколу 1 Конвенції, а й в контексті інших положень Конвенції про захист прав людини. Автори окреслюють потенційні напрями формулювання скарг до Європейського суду з прав людини щодо захисту конвенційних прав у сфері порушень авторських прав. Аналіз прикладів судових рішень наведених у статті показує різноплановість підходів Європейського суду з прав людини до тлумачення справ пов'язаних з авторськими правами. Автори наголошують на відмінності розуміння авторського права на національному рівні та в практиці Європейського суду з прав людини. Переважно така відмінність проявляється у розумінні немайнових авторських прав. Судом немайнові права розглядаються у взаємозв'язку з майновими правами. Загалом, стаття надає комплексний огляд проблематики та перспектив розвитку міжнародного й національного правового регулювання авторських прав у світлі судової практики Європейського суду з прав людини.

Ключові слова: права людини, право власності, авторські права, майнові права, ліцензійні договори, Європейський суд з прав людини.

Ivashchenko V. A., Kuzminskyi O. O. Features of the interpretation of copyright in the case law of the European Court of Human Rights

The article "Features of the Interpretation of Copyright in the Case Law of the European Court of Human Rights" is dedicated to analyzing the specifics of how the European Court of Human Rights (ECtHR) considers cases related to copyright violations. The author highlights the relatively small number of such cases and primarily focuses on the application of Article 1 of Protocol No. 1 of the Convention to disputes involving infringements of property copyrights, licensing agreements, and intellectual property in general.

The article examines key ECtHR rulings that have established precedent in the field of copyright law, analyzing their interpretation in relation to the nature of the copyright object and the specifics of property rights usage. The author explores the evolution of the Court's approach to defining copyright either as a type of property right or as a "legitimate expectation" of it. It is determined that such decisions of the ECtHR influence legal practice and contribute to the improvement of national legislation in this area.

Special attention is given to the examination of copyright violations not only under Article 1 of Protocol No. 1 of the Convention but also in the context of other provisions of the European Convention on Human Rights. The author outlines potential avenues for formulating complaints to the ECtHR regarding the protection of Convention rights in cases of copyright infringement. The analysis of judicial decisions provided in the article demonstrates the diversity of the ECtHR's approaches to interpreting copyright-related cases. The author emphasizes the differences in the understanding of copyright at the national level and in the ECtHR's case law, particularly in the context of moral rights. The Court tends to consider moral rights in conjunction with property rights.

Overall, the article provides a comprehensive review of the challenges and prospects for the development of international and national legal regulation of copyright in light of the ECtHR's judicial practice.

Key words: *human rights, property rights, copyright, economic rights, licensing agreements, European Court of Human Rights.*

Постановка проблеми. У якості незалежної держави Україна є учасником багатьох міжнародних організацій та учасником ряду міжнародних конвенцій, які встановлюють високі стандарти у сфері захисту та охорони прав людини. Ратифікація цих конвенцій спричинила системне вдосконалення національного законодавства та включення до нього основних стандартів прав людини, розроблених протягом десятиліть. Україна з перших років після здобуття незалежності висловила прагнення стати повноправним членом до загальноєвропейського політичного, економічного, гуманітарного та правового простору. Цей курс дій є зрозумілим, оскільки Україна, крім політичної волі, за своїм географічним положенням, історичним розвитком і рівнем культури завжди була і є невід'ємною складовою частиною Європи.

Ключовим аспектом успішного втілення політичної волі в євроінтеграцію України є узгодження її законодавства з правом Ради Європи, особливо щодо системи захисту прав людини, з метою відповідності загальноєвропейським стандартам. Це робить Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод (далі – Конвенція), прийнята в 1950 р. та ратифікована Україною в 1997 р. та передбачений Конвенцією відповідний орган – Європейський суд з прав людини (далі ЄСПЛ).

Аналіз останніх досліджень. Питання тлумачення прав інтелектуальної власності ЄСПЛ, тією чи іншою мірою піднімалися у працях вітчизняних науковців, таких як: Н. Блажівська, Н. Фурлей, О. Розгон, В. Іващенко та ін.

Мита дослідження. Автори статті ставить за мету проаналізувати підходи ЄСПЛ до тлумачення авторських прав у розрізі різних статей Конвенції.

Виклад основного матеріалу. Ратифікувавши Конвенцію, Україна погодилася з обов'язковою юрисдикцією Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), юрисдикція якого відповідно до ст. 32 Конвенції поширюється на всі питання, які стосуються тлумачення та застосування Конвенції і Протоколів до неї [1].

Звертає увагу те, що право власності, не кажучи вже за право інтелектуальної власності, не було виокремлено у початковому тексті Конвенції, оскільки держави-учасниці не мали єдиного бачення змісту цього поняття. Компроміс щодо загального бачення права власності, на Конвенційному рівні було досягнуто з прийняттям Першого протоколу який набув чинності 18.05.1954 р. Надалі розуміння питань власності поступово формувалося у практиці ЄСПЛ [2, с. 131].

Так, ст. 1 Протоколу – «Захист права власності» передбачає, що «Кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений свого майна інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом або загальними принципами міжнародного права. Проте попередні положення жодним чином не обмежують право держави вводити в дію такі закони, які, на її думку, є необхідними для здійснення контролю за користуванням майном відповідно до загальних інтересів або для забезпечення сплати податків чи інших зборів або штрафів» [1]. Показовим є рішення ЄСПЛ у справі Марке проти Бельгії, рішення від 13.06.1979 р., заява № 6833/74, ЄСПЛ зазначив: «Визнаючи, що кожен має право мирно володіти своїм майном, ст. 1 Першого протоколу, по суті, гарантує право власності» [3].

Конвенція оперує поняттям «майно», не розкриваючи його змісту. Проте ЄСПЛ, напроцьовуючи судову практику щодо тлумачення «власності» та «майна», розширює дію Конвенції на різноманітні об'єкти й права, зокрема на авторські права.

Так, О. Розгон зазначаючи, що «Статтею 1 Протоколу № 1 захищається традиційна концепція власності, що включає рухоме та нерухоме майно (права *in rem*), взаємовідносини між приватними особами (права *in personam*), публічні взаємовідносини, інтелектуальну власність» [4, с. 175]. Зазначимо, що кожен з вищенаведених компонентів власності в тлумаченнях ЄСПЛ має своє індивідуальне значення.

Також, О. Розгон вказує, що оскільки Конвенція є міжнародним договором, а процес тлумачення і застосування її положень відповідає міжнародноправовим правилам, то, на її переконання, на рівні ЄСПЛ діє незалежне від національного тлумачення поняття власності [4, с. 175]. Така думка є слушною і підкріплюється чисельною практикою.

ЄСПЛ у своїх рішеннях неодноразово вказував що, поняття «власність», що міститься в ч. 1 ст. 1 Першого протоколу, має автономне значення, що не обмежується власністю на фізичні речі, та не залежить від формальної класифікації в національному законодавстві: деякі інші права та інтереси, наприклад борги, що становлять майно, можуть також розглядатись як «майнові права», а відтак – як «власність» для цілей указанного положення [5, с. 129-130; 6, с. 69].

Здійснюючи тлумачення Конвенції ЄСПЛ у рішенні по справі Коперський проти Словаччини від 23.09.2004 р., заява № 44912/98 сформував правову позицію за якою «заявник може заявляти про порушення ст. 1 Першого протоколу тільки тією мірою, якою оскаржувані рішення стосуються його або його «майна» в сенсі цього положення, тобто майно має вже існувати. Хоча «майном» може бути не лише «існуюче майно», а й вимоги, щодо яких заявник може стверджувати, що він має принаймні «легітимні сподівання» на реалізацію майнового права» [7].

Виходячи з низки справ ЄСПЛ, сформував практику стосовно прав інтелектуальної власності загалом та авторських прав зокрема, акцентуючи увагу саме на майновому компоненті, прирівнюючи право інтелектуальної власності до речового права, у тому числі і законних сподівань щодо майна.

Деякі інші права, можуть також розглядатись як «майнові права», а відтак – як «власність» на фізичні речі. Так, у справі «Балан проти Молдови», Заявник стверджував, що він мав

«власність» у розумінні ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції, оскільки права на інтелектуальну власність, згідно з судовою практикою Суду, включені в це поняття. Заявник також вважав, що він мав законне очікування отримати компенсацію за будь-яке порушення його прав на інтелектуальну власність [8]. За вказаною, справою Суд наголосив, що ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції не гарантує право на набуття власності а, «заявник може стверджувати про порушення статті 1 Протоколу № 1 тільки в тій мірі, в якій оскаржені рішення стосувалися його власності у розумінні цього положення. «Власність» може бути як «існуюча власність», так і активи, включаючи вимоги, щодо яких заявник може стверджувати, що він або вона має принаймні «законне очікування» на ефективне використання права власності» [8]. Звертає увагу те, що ЄСПЛ окремо не виділяє авторські права з поміж прав власності незважаючи на природу створення об'єктів та творчу складову діяльності. ЄСПЛ виходить з речової природи об'єкту, законності чи незаконності його використання саме як різновиду власності.

Так у справі «Мельничук проти України»: Заявник стверджував, що його авторські права були порушені, коли його музичні твори були використані без його згоди. ЄСПЛ визнав, що держава не забезпечила належний захист його авторських прав, порушивши статтю 1 Першого протоколу до Конвенції [9]. Виходячи із матеріалів справи, можна зрозуміти, що «використання» є елементом так званої тріади права власності до якої ЄСПЛ відносить авторські права. Ці справи підкреслюють прямоту розуміння європейським судом питань власності та ролі держави в забезпеченні її захисту відповідно до Європейської конвенції з прав людини.

Принагідно зазначимо, що немайнові та майнові авторські права розглядаються у практиці ЄСПЛ як єдине ціле. Зауважимо, що переважна частина нормативних актів України Цивільний кодекс (ст. 423, 424) [10]. Закон України про Авторське право і суміжні права (ст. 11, 12, 37, 38-41) [11], та ін., переважною виокремлюють немайнові та майнові права інтелектуальної власності. Таке виокремлення переважає і в національних судових практиках.

Цікавим кейсом в якому ЄСПЛ чітко показав взаємозв'язок між немайновими і майновими авторськими правами та захисті у контексті ст. 1 Протоколу № 1 є справа Сафаров проти Азербайджану [12]. У ньому йдеться про те, що заявник скаржився на недостатність дій держави у захисті його інтелектуальних прав, у зв'язку з порушенням його авторських прав шляхом незаконної репродукції та онлайн-публікації його книги. Посилаючись на ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції, Заявник вимагав «78 286 євро у зв'язку з майновою шкодою, що складалася з 13 344 манатів (приблизно 6630 євро на момент подання вимоги) за несанкціоновану репродукцію та публікацію його книги, а також не визначену суму за втрачений прибуток та коригування на інфляцію. Він також вимагав 50 000 євро за немайнову шкоду, також вимагав 1000 манатів (приблизно 500 євро) у зв'язку з юридичними витратами за його представництво перед внутрішніми судами і судом, а також 41 євро на поштові витрати» [12]. Судом було встановлено, що заявник зазнав немайнової шкоди, яку не можна компенсувати тільки встановленням порушення. Вирішуючи з справедливого підходу, суд призначає заявнику загальну суму у 5000 євро відшкодування як майнової, так і немайнової шкоди [12].

Таким чином ЄСПЛ зафіксував тісний зв'язок немайнових та майнових прав визначивши єдиний розмір справедливої сатисфакції.

Цікавим у практиці ЄСПЛ є розуміння комплексного характеру майнових прав. У своєму рішенні суд встановив, що під дію ст. 1 Протоколу 1 підпадає також право на публікацію перекладу роману як різновиду майнових прав. Про що зафіксовано у матеріалах справи «ЕсЦе Едітура Орізонтурі СРЛ проти Румунії». Суд визнав факт прийнятності скарги та зафіксував порушення ст. 6 Конвенції та ст. 1 Протоколу 1 [13].

Подібна практика є непоодиноким, оскільки ЄСПЛ формулюючи вимоги щодо «прийнятності» скарги акцентує увагу на чіткості формулювання змісту права яке порушено та відповідності порушення тій чи іншій статті Конвенції.

Ще одним прикладом визнання авторського права та економічних інтересів, які випливають з них є справа СІА АККА/ЛАА проти Латвії. ЄСПЛ визнав прийнятність скарги за

Протоколом 1. Оголосивши, що «скарги щодо стверджуваних порушень статті 6 і статті 1 Першого протоколу до Конвенції прийнятими» [14]. Водночас вимоги скаржників щодо суті справи задоволені не були [14].

Є. Блажівська у своєму дослідженні наголошує на активному формуванні практики ЄСПЛ з питань інтелектуальної власності у контексті інших статей Конвенції. Авторка зазначає, що здійснення та захист права на повагу до приватного та сімейного життя (ст. 8 ЄКПЛ) також межує з правом інтелектуальної власності, про забезпечення належного захисту права інтелектуальної власності, зокрема й судового, свідчить практика ЄСПЛ щодо застосування ст. 6 ЄКПЛ «Право на справедливий суд» та ст. 13 ЄКПЛ «Право на ефективний засіб юридичного захисту» [15, с. 86].

Одним із прикладів таких скарг є справа «Коротюк проти України». Так, заявниця була авторкою книги, яку розмістили для незаконного завантаження в мережі «Інтернет». Справа стосується її скарги на те, що органи державної влади не провели оперативного та ефективного розслідування у зв'язку з цим у супереч позитивним обов'язкам держави за ст. 1 Першого протоколу до Конвенції щодо захисту інтелектуальної власності [16]. Заявниця вимагала 2 100,20 євро в якості відшкодування матеріальної шкоди на підставі її оцінки втраченого доходу від паперових примірників її книги, які, на думку заявниці, залишилися непроданими, оскільки книга була доступна для незаконного завантаження. Вона також вимагала 2 000 євро в якості відшкодування моральної шкоди та 284 євро в якості компенсації судових та інших витрат. У висновках суд встановив «Ще обов'язок вжиття заходів, а не досягнення результатів, і навіть якби вони були повністю виконані, заявниця, можливо, не змогла б отримати відшкодування шкоди, якої вона могла зазнати. До того ж вимога заявниці стосовно відшкодування матеріальної шкоди не ґрунтується на доказах, що книгу справді завантажували з мережі «Інтернет»» [16], і, якби так було, це призвело до того, що паперові примірники книги залишилися непродані. Таким чином, суд відхилив цю вимогу. Беручи до уваги характер встановленого порушення, яке стосувалося невиконання державою її позитивних обов'язків, Суд присудив заявниці 750 євро в якості відшкодування моральної шкоди та додаткового суму будь-якого податку, що може нараховуватися. Суд також вважав за «розумне» присудити суму у розмірі 284 євро, яка охоплювала витрати за всіма аспектами, та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватися заявниці [16].

Зазначимо, що питання авторських прав окремо розглядаються щодо порушення ст. 10 Конвенції – Свобода вираження поглядів яка, зокрема, передбачає «право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів» [1]. У справі «Нейдж і Сунде Колмісoppi (The Pirate Bay) проти Швеції» Заявники, засновники файлообмінного сайту The Pirate Bay, були засуджені національними судами за сприяння порушення авторських прав. У даній справі, ЄСПЛ зазначив, що зважаючи на те, держава має захищати авторські права від порушень з боку третіх осіб, таке втручання є виправданим, законним і таким, що має законну мету та є необхідним для демократичного суспільства. Таким чином, ЄСПЛ у своєму рішенні підтримав позицію національних судів та визнав заяву необґрунтованою [17]. Іншою справою, що стосується порушення авторських прав є справа «Ашбі Дональд та інші проти Франції»: Ця справа стосувалася фотографів, які опублікували фотографії модних показів без дозволу власників авторських прав. ЄСПЛ визнав, що засудження фотографів за порушення авторських прав не порушувало їхнє право на свободу вираження поглядів, передбачене статтею 10 Конвенції.

Ці справи підкреслюють важливість балансу між захистом авторських прав та іншими фундаментальними правами, такими як свобода вираження поглядів та право одержувати і передавати інформацію.

Таким чином, за роки свого існування ЄСПЛ сформулював низку підходів щодо тлумачення права інтелектуальної власності загалом та авторського права зокрема. Переважною мірою більшість справ розглядається щодо порушення ст. 1 Протоколу 1. Трактуючи конвенцію, ЄСПЛ сформував практику стосовно авторських прав розглядаючи їх в розрізі

різних статей конвенції зокрема ст. 6, 10. На відміну від внутрішнього законодавства низки європейських країн, ЄСПЛ у свої практиці переважно авторські права прирівнює до речового права не розрізняючи майнових та немайнових прав.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення – 12.03.2025)
2. Іващенко В.А. Особливості тлумачення права інтелектуальної власності в розрізі права власності в практиці Європейського суду з прав людини. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2024 № 68. С. 131-134. <https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc68/28.pdf>
3. CASE OF MARCKX v. BELGIUM URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%5B%5C%22001-57534%22%5D%7D> (дата звернення – 12.03.2025)
4. Розгон О. Тлумачення права власності з позиції Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. *Міжнародне право*. 10/2016. С. 173-176. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/10/35.pdf> (дата звернення – 20.03.2025)
5. Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: Науково-методичний посібник для суддів. – 2-ге вид. випр., допов. – К., 2015. – 208 с.
6. Фулей Т.І. Навчально-методичний посібник для тренерів навчального курсу для суддів «Застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя». – К.: БАІТЕ, 2017. – 192 с.
7. CASE OF KOPECKÝ v. SLOVAKIA URL: <http://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22itemid%22%3A%5B%5C%22001-66758%22%5D%7D> (дата звернення – 17.03.2025)
8. CASE OF BALAN v. THE REPUBLIC OF MOLDOVA URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-216170> (дата звернення – 23.03.2025)
9. CASE OF MELNYCHUK v. UKRAINE URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%5C%22001-70089%22%5D%7D> (дата звернення – 20.03.2025)
10. Цивільний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення – 24.03.2025)
11. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2974-20#Text> (дата звернення – 24.03.2025)
12. CASE OF SAFAROV v. AZERBAIJAN URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22itemid%22%3A%5B%5C%22001-218927%22%5D%7D> (дата звернення – 23.03.2025)
13. CASE OF SC Editura Orizonturi SRL v. Romania URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%5C%22001-86248%22%5D%7D> (дата звернення – 20.03.2025)
14. CASE OF SIA AKKA/LAA v. Latvia URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%5C%22001-164659%22%5D%7D> (дата звернення – 20.03.2025)
15. Блажівська Н. Загальна характеристика захисту прав інтелектуальної власності в практиці європейського суду з прав людини Теорія і практика інтелектуальної власності 5/2018. С. 83 – 92. URL: <http://uran.inprojournal.org/article/view/160779> (дата звернення – 25.03.2024).
16. CASE OF Korotyuk v. Ukraine URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%5C%22001-224947%22%5D%7D>
17. CASE OF Neij and Sunde Kolmisoppi v. Sweden URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%5C%22002-7408%22%5D%7D> (дата звернення – 17.03.2025).

